

En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas

Remissyttrande ställt till Socialdepartementet

Det är svårt att hjälpa den som inte vill ha hjälp. /Ungdom på Maskrosbarn

Inledning

Maskrosbarn har beretts möjlighet att inkomma med remissvar avseende promemorian En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas (Ds 2024:30). Maskrosbarn yttrar sig med utgångspunkt i vårt uppdrag att företräda barn vars föräldrar har ett missbruk, psykisk sjukdom eller som utsätter dem för våld. Maskrosbarn avgränsar sitt yttrande till övergripande synpunkter samt synpunkter på utredningens bedömningar och förslag som Maskrosbarn bedömer som särskilt relevanta för vår målgrupp och utifrån ett barnrättsperspektiv. Barnens egna erfarenheter, åsikter och perspektiv utgör utgångspunkten för Maskrosbarns samlade synpunkter.

Sammanfattning och övergripande synpunkter

Maskrosbarn avstyrker samtliga förslag i dess helhet förutom förslagen om att införa en rätt till tillfällig föräldrapenning vid deltagande i insatser i öppna former.

Maskrosbarn anser som utgångspunkt att vi måste värna om de grundläggande principerna inom det sociala arbetet som innebär att frivillighet och respekt för människors självbestämmande och integritet ska utgöra grunden för socialtjänstens arbete. Förslagen i utredningen innebär enligt Maskrosbarn ett alltför långtgående avsteg från detta. Maskrosbarn anser att insatser har godast effekt om de kan komma till stånd på frivillig väg och att tvingande insatser riskerar att negativt påverka individens motivation, vilket i sin tur riskerar att leda till att insatsen inte blir verkningsfull. Maskrosbarn anser vidare att en ordning likt den som utredningen föreslår riskerar att skada förtroendet för socialtjänsten och att tvingande beslut riktade mot vårdnadshavare kan leda till en ökad risk för våldsutsatthet för barnet.

Maskrosbarn anser att de risker med förslagen som utredningen själva identifierar är tillräckliga skäl för att inte gå vidare med utredningens förslag. Vi anser att utredningen inte har genomfört en tillräckligt utförlig analys av förslagets konsekvenser utifrån ett barn- och barnrättsperspektiv och dragit felaktiga slutsatser i bedömningen av barnets bästa. Vidare saknar förslagen vetenskapligt stöd, vilket står i direkt motsättning till nya

socialtjänstlagens krav på att socialtjänstens arbete ska bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet.

Maskrosbarn är oroade över det rättsliga skifte som äger rum inom den sociala barnavården där vi rör oss från frivillighet till mer tvång, kontroll och insyn. Förslag som innebär att socialtjänsten ska ha en mer repressiv roll och inriktning riskerar att undergräva socialtjänstens uppdrag och minska förtroendet för socialtjänsten. I en tid där vi behöver sänka trösklarna för att söka och ta emot hjälp är förslag likt de som läggs fram i utredningen kontraproduktiva och skadliga. Istället bör vi satsa på trygghetsskapande åtgärder, informationssatsningar och att förbättra tillgängligheten. Sådana typer av åtgärder kräver långsiktighet och är resurskrävande men är också helt nödvändiga. Vi bör även invänta att nya socialtjänstlagen träder i kraft för att kunna utvärdera effekterna av den nya lagstiftningen innan man överväger att införa åtgärder likt de som presenteras i utredningen. En av de främsta målsättningarna med nya socialtjänstlagen är att socialtjänsten ska arbeta mer förebyggande. Ett gediget förebyggande arbete handlar om att skapa relationer och bygga förtroende, att samtidigt genomföra förslag som innebär att socialtjänsten ska arbeta mer med tvång riskerar även att vara kontraproduktivt till målsättningarna med nya socialtjänstlagen. Vi behöver värna om det sociala arbetet och en grundsyn på människor som innebär att människors oförmåga inte beror på ovilja.

Maskrosbarn är särskilt kritiska till förslagen som rör handräckning och fotboja och anser att detta speglar en mycket oroväckande förflyttning av synen på barn inom politiken och i samhället i stort. Maskrosbarn delar oron över en samhällsutveckling där allt fler och allt yngre barn och unga involveras i kriminalitet men är oroade över att förslagen inte är ändamålsenliga, proportionerliga eller evidensbaserade tillvägagångssätt för att komma till rätta med dessa problem i samhället. Vi befarar att sådana förslag riskerar att bidra till en utveckling där skyddet för barns rättigheter i Sverige urholkas.

I ljuset av det mycket ansträngda ekonomiska läget ute i kommunerna vill Maskrosbarn också betona vikten av tillräcklig resurssättning för att socialtjänsten ska få förutsättningar att fullgöra sitt viktiga uppdrag och kunna ägna sig åt motivations- och förtroendeskapande arbete. Det är av yttersta vikt att kommunerna kompenseras fullt ut för de kostnadsökningar som reformer inom socialtjänsten innebär.

Förslaget om att vårdnadshavare ska delta i insatser i öppna former när samtycke saknas

Maskrosbarn avstyrker förslaget.

Maskrosbarn välkomnar att utredningen har lyssnat in barn och unga. I utredningen återfinns flera citat från ungdomar i Maskrosbarns verksamhet från den barnhearing som utredningen genomfört tillsammans med Maskrosbarn. Det är riktigt att flera deltagare under barnhearingen lyfte fördelar med att besluta att vårdnadshavare ska ta

emot stöd utan att samtycke finns. Maskrosbarn vill dock understryka att flera av citaten speglar ungdomarnas initiala reaktioner när de presenterades med frågeställningarna, men att de efter att ha fördjupat sig i frågorna gav uttryck för en större ambivalens kring frågan. Majoriteten av ungdomarna vi har pratat med är överlag positiva till att besluta att vårdnadshavare ska ta emot insatser när samtycke saknas, då de tror att detta hade kunnat förbättra deras möjlighet att få tillgång till stöd. Ungdomarna är dock samtidigt oroade över en ökad risk för våld som en konsekvens av att föräldern kan komma att skuldbelägga barnet för att ha tvingats delta i en insats.

Maskrosbarn delar ungdomarnas frustration över att vårdnadshavare inte medverkar till eller motsätter sig insatser som socialtjänsten anser att de behöver. Vi delar samtidigt ungdomarnas starka oro om att tvingande insatser kan innebära en ökad risk för våld för barnet. Därutöver är även Maskrosbarn oroade över hur tvingande insatser kan påverka vårdnadshavarens motivation och mottaglighet för att ta emot och delta i insatsen, samt hur tvingande insatser riskerar att skada förtroendet för socialtjänsten och på så sätt begränsa barns tillgång till stöd. Det finns vidare inte heller någon forskning eller evidens som ger stöd för att införandet av tvingande insatser hade varit ändamålsenligt och verkningsfullt. Efter en samlad bedömning avstyrker Maskrosbarn mot denna bakgrund förslaget om att socialnämnden ska kunna besluta om att vårdnadshavare ska delta i insatser i öppna former när samtycke saknas.

Förslaget om att vårdnadshavaren ska följa särskilda föreskrifter

Maskrosbarn avstyrker förslaget.

Den dagliga omsorgen av barnet följer av föräldraansvaret. För det fall föräldern inte lever upp till sitt föräldraansvar är det ofta fråga om bristande föräldraförmåga. Att införa särskilda föreskrifter är inte en ändamålsenlig lösning. Istället bör insatser fokusera på att stärka föräldraförmågan genom stöd och rådgivning.

Vi ifrågasätter även behovet av sådana föreskrifter för de föräldrar som faktiskt har förmågan men inte agerar i enlighet med den tilltänkta föreskriften. I dessa fall krävs ofta en djupgående utredning av vad som ligger bakom föräldrarnas agerande. Det är till exempel verkningslöst att utfärda en särskild föreskrift där vårdnadshavaren ska ingripa vid olovlig skolfrånvaro. Istället måste socialtjänsten i samverkan med skolan utreda och analysera de bakomliggande och ofta komplexa orsakerna till frånvaron som till exempel kan bero på psykisk ohälsa, mobbning, inlärningssvårigheter, sociala problem eller barnets hemförhållanden. Barnet och föräldern måste sedan erbjudas ett stöd som är anpassat utifrån dessa bakomliggande orsaker.

Att vårdnadshavare inte deltar i föräldramöten eller uteblir från möten med kommunen kan ofta vara ett tecken på lågt förtroende för myndigheter, vilket understryker behovet av att stärka relationen och tilliten mellan familjer och socialtjänsten. Att då, som utredningen föreslår, tvinga föräldrar till deltagande riskerar att vara kontraproduktivt

och ytterligare försvåra ett tillitsfullt samarbete samt föräldrars mottaglighet för att ta emot stöd.

Vid införandet av en ordning likt den som utredningen föreslår är det av yttersta vikt att särskilda föreskrifter kombineras med omfattande stöd, råd och vägledning till familjen och det enskilda barnet.

Förslaget om att förena beslut om insatser med vite

Maskrosbarn avstyrker förslaget.

Maskrosbarn välkomnar att utredningen inte lagt fram ett förslag om en ordning som innebär indragna eller minskade ekonomiska förmåner (till exempel indraget barnbidrag eller minskat bostadsbidrag). Maskrosbarn delar utredningens bedömning att en sådan ordning inte är en lämplig eller ändamålsenlig konsekvens vid bristande efterlevnad. Utredningen har istället valt att lägga fram ett förslag om att socialnämnden får förena beslut om insatser med vite. Maskrosbarn befärar att även en sådan ordning riskerar att ytterst drabba barnen och redan ekonomiskt och socialt utsatta familjer. Även om vitesbeloppets storlek kan anpassas till vårdnadshavarens individuella ekonomiska förutsättningar så kommer familjens ekonomi ändå att drabbas. Ekonomisk stress kan öka risken för konflikter och våld i hemmet och vårdnadshavare kan komma att klandra barnet för vitesföreläggandet, vilket kan leda till en ökad risk för våldsutsatthet för barnet. Barn i vår verksamhet vittnar om att ekonomiska utgifter kopplade till barnets behov eller välmående ofta prioriteras bort först.

Om jag skulle tänka hur det skulle blivit i min situation så vet jag att min mamma hade ju tagit av de pengarna som hon kanske annars hade tänkt lägga på mig. Hon hade inte använt pengar som skulle gått till sig själv. För hon hade tyckt att det var barnens fel. /Ungdom på Maskrosbarn

Maskrosbarn befärar att vitesförelägganden kommer skapa en känsla av misstro och motvilja mot socialtjänsten. Vårdnadshavare kan uppleva att de blir straffade istället för att få hjälp, vilket kan leda till att de drar sig undan från viktiga stödinsatser. Maskrosbarn befärar därför att vitesförelägganden kommer att försvåra möjligheten att bygga tillitsfulla relationer.

Maskrosbarn anser även att vitesförelägganden är verkningslösa mot de bakomliggande orsakerna som ofta ligger bakom bristande följsamhet. Ofta saknar vårdnadshavare förmåga, förståelse eller tillit till samhällets stöd, vilket inte kan åtgärdas genom ett vitesföreläggande.

Vitesförelägganden ökar vidare den administrativa arbetsbelastningen för socialsekreterare, vilket ytterligare anstränger deras redan överbelastade arbetssituation. Att införa en ordning med vitesförelägganden riskerar därför att ske på bekostnad av det förebyggande och stödjande arbetet.

Förslaget om att barn och unga ska delta i insatser i öppna former när samtycke saknas, tidigare och i fler fall än i dag

Även i fråga om insatser utan samtycke riktade till barn och unga anser Maskrosbarn som utgångspunkt att barnets motivation att delta i insatser riskerar att påverkas om barnet tvingas till deltagande. Maskrosbarn befärar att insatserna inte kommer att vara verkningsfulla om samtycke saknas.

Det är typ lite svårt, för jag tycker att om hjälp faktiskt ska hjälpa så ska man vara mottaglig för det. Men om ett barn blir tvingat så kan det bli en negativ reaktion i barnet. Då kan man sätta sig emot och inte delta. Man måste bygga relation ett tag så kanske ungdomen blir öppen längre fram. /Ungdom på Maskrosbarn

Då kunskapshöjande åtgärder har vidtagits men någon märkbar förändring i tillämpningen av 22 § LVU inte har skett misstänker Maskrosbarn att avsaknaden av användningen av lagrummet inte behöver bero på kunskapsbrist, utan på att man faktiskt bedömt att tvingande insatser inte kommer att ge önskad effekt. Maskrosbarn delar därför inte bedömningen att det finns behov av att utvidga de rättsliga förutsättningarna utan bedömer att 22 § LVU ger tillräckliga möjligheter att ingripa. Maskrosbarn är oroad att förslaget speglar en förflyttning i synen på barn där man kompromissar med rättssäkerhet samt barns självbestämmande och integritet. Även om syftet med förslaget inte är att bestraffa barn och unga, så finns det en stor risk att det uppfattas så utifrån barnets perspektiv vilket kan leda till att barnet drar sig undan från viktiga stödinsatser.

Maskrosbarn är oroad över risken för skönsmässiga bedömningar och diskriminering. En vuxens tolkningar av barnets attityd till och syn på kriminalitet är enligt Maskrosbarn till exempel inte en tillräckligt konkret omständighet för att kunna väga in en riskbedömning. Maskrosbarn ser vidare en stor risk att riskbedömningarna kommer att se olika ut beroende på vilken socioekonomisk bakgrund barnet har. Om familjer och barn upplever att de blir diskriminerade kan det leda till att förtroendet till socialtjänsten skadas, vilket kommer försvåra för socialtjänsten att erbjuda dessa barn stöd och insatser.

Maskrosbarn vill också lyfta vikten av att utvärdera anledningarna varför barn inte vill delta i öppenvårdsinsatser. Maskrosbarn uppmanar socialtjänsten att som en del av omställningsarbetet med anledning av nya socialtjänstlagen utveckla nya typer av insatser och stöd. Genom att göra stödinsatserna mer attraktiva utifrån barnets perspektiv och erbjuda ett stöd som är anpassat utifrån barnets behov och önskemål kommer motivationen att delta i insatser öka och behovet av tvingande insatser i bästa fall falla bort. Istället för att införa en ordning som innebär en möjlighet att besluta om insatser när samtycke saknas, anser Maskrosbarn att socialtjänsten bör utveckla utbudet av insatser och stärka kvaliteten i öppenvården.

Förslaget om särskilda föreskrifter riktade till barn och unga

Maskrosbarn avstyrker förslaget.

Det finns ingen forskning eller beprövad erfarenhet som ger stöd för att ett införande av en ordning med särskilda föreskrifter hade resulterat i önskade effekter. Maskrosbarns starka övertygelse är att den viktigaste faktorn för att kunna bryta en negativ utveckling är barnets motivation att själv vilja förändra sin situation. Maskrosbarn befärar att särskilda föreskrifter kommer påverka barnets motivation och engagemang negativt samt skapa en känsla av motstånd och motvilja mot socialtjänsten. Även om syftet med förslaget inte är att bestraffa barn och unga med beteendeproblematik utan hjälpa dem att komma till rätta med densamma, så finns det en stor risk att det uppfattas så utifrån barnets perspektiv vilket kan leda till att barnet drar sig undan från viktiga stödinsatser.

Särskilda föreskrifter är enligt Maskrosbarn inte ett ändamålsenligt tillvägagångssätt för att komma till rätta med barnets problematik. Istället måste socialtjänsten utreda och analysera de bakomliggande och ofta komplexa orsakerna till problematiken för att sedan erbjuda ett kvalitativt stöd som är anpassat utifrån dessa bakomliggande orsaker. Detta måste få vara socialsekreterarnas fokus, inte att lägga tid och arbete på att besluta om särskilda föreskrifter som ändå riskerar att vara verkningslösa.

Maskrosbarn vill särskilt lyfta att särskilda föreskrifter som innebär att barnet eller den unga ska uppehålla sig i bostaden under vissa tider för vår målgrupp hade kunnat innebära att man tvingar barn att vistas i ett otryggt hem samt tvingar barn umgås med en våldsutövande förälder. Utredningen lyfter att det vid beslut om en särskild föreskrift är nödvändigt att beakta och noggrant utreda hemförhållandena så att varken barnet eller den unge, eller dennes familj, utsätts för risker till följd av beslutet. Maskrosbarn vill dock framhålla att det är vanligt förekommande att ett barn under en utredning inte vågar berätta sanningen om sin hemsituation och att det är svårt att säga med säkerhet hur någons hemförhållanden faktiskt ser ut. Det är därför en risk som man måste ta i beaktande när man överväger införandet av en ordning med särskilda föreskrifter. Som utredningen själva påpekar kan konsekvenserna bli särskilt allvarliga vid en felaktig bedömning.

Maskrosbarn delar uppfattningen att fritidsaktiviteter utgör en viktig skyddsfaktor för barn och unga. För att en fritidsaktivitet ska fungera som en skyddsfaktor ska den helst också upplevas som meningsfull av barnet. Tvång riskerar att underminera denna upplevelse och därmed minska aktivitetens positiva inverkan. Socialtjänsten bör istället fokusera på att aktivt uppmuntra och utforska möjligheter för barn att delta i fritidsaktiviteter som de själva visar intresse för. Deltagande bör sedan erbjudas som en möjlighet, inte som ett tvång.

Jag tycker det är viktigt att man ska ges möjlighet att delta i aktiviteter, för många kan inte ha det på grund av ekonomin och så och då kanske det blir att man stannar hemma istället eller att man går ut och hittar dåliga umgängen och gör småbrott och så vidare. Men jag tycker att man ska ges möjlighet, i stället för att det ska vara tvingande. /Ungdom på Maskrosbarn

Maskrosbarn är även oroade över att kontroll och uppföljning av de särskilda föreskrifterna hade inneburit en omfattande administrativ börda för socialsekreterarna. Individuell bedömning, uppföljning, samordning och dokumentation riskerar att ta tid från direkt stöd till barnet och familjen.

Förslaget om allvarssamtal

Maskrosbarn avstyrker förslaget om att införa en lagstadgad skyldighet för socialnämnder att kalla vårdnadshavare och barn till ett allvarssamtal inom 24 timmar från det att socialnämnden har fått kännedom om att ett barn är misstänkt för brott.

Att socialtjänsten ska förhålla sig till en sådan tidsfrist skapar inte förutsättningar för flexibel och behovsstyrd prioritering av ärenden. Det är viktigare att barnet får träffa någon på socialtjänsten som de har haft tidigare kontakt med och kanske känner förtroende för än att allvarssamtalet ska hållas inom en viss tidsfrist. Vidare är Maskrosbarn mycket oroade över att en sådan ordning hade inneburit en stor risk för att andra ärenden, där det finns ett betydligt större behov av insatser från socialtjänsten, skulle behöva nedprioriteras. Det är viktigt att komma ihåg att majoriteten av socialtjänstens ärenden inte rör barn i kriminalitet, och att andra ärenden som till exempel rör våldsutsatta barn riskerar att nedprioriteras. Vi behöver lita på socialtjänstens professionella kompetens att bedöma och prioritera de ärenden som kräver omedelbara åtgärder och lagstadgade tidsfrister riskerar att omöjliggöra nödvändig flexibilitet.

Förslagen om handräckning av polisen och elektronisk övervakning

Maskrosbarn avstyrker förslagen.

Maskrosbarn är mycket kritiska till förslagen och anser att förslagen speglar en mycket oroväckande förflyttning av synen på barn inom politiken och i samhället i stort. Maskrosbarn anser att förslagen innebär en oproportionerlig inskränkning av barn och ungas rätt till privat- och familjeliv, rörelsefrihet och skyddet mot påtvingade kroppsliga ingrepp. Därutöver är vi oroade över hur en sådan ordning hade påverkat tilliten till socialtjänsten och barn och ungas motivation och mottaglighet för att ta emot stöd från socialtjänsten. Utifrån den enskildes perspektiv kan det uppfattas som att socialtjänsten knyts närmare samhällets brottsbekämpande aktörer, vilket riskerar att skada förtroendet för socialtjänsten. Vidare befarar Maskrosbarn förslagens ändamålsenlighet då en sådan ordning riskerar att stärka en kriminell identitet hos den unge, snarare än att förhindra en utveckling där den unge involveras i, ägnar sig åt eller återfaller i brott.

Maskrosbarn anser inte heller att förslagen är omgärdade av tillräckliga rättssäkerhetsgarantier och att det finns en överhängande risk för diskriminering.

Tillfällig föräldrapenning

Maskrosbarn tillstyrker förslaget.

Maskrosbarn delar utredningens bedömning att det finns behov av att underlätta och möjliggöra för föräldrar att ta del av insatser i öppna former som har beslutats av en socialnämnd. Maskrosbarn anser likt utredningen att en möjlighet att erhålla tillfällig föräldrapenning kan bidra till att tillgodose detta behov.

Maskrosbarn

Linn Nordin
Barnrättsjurist

Johanna Azar
T.f. påverkanschef